

קונטרס

מנחת אשר

לקט שיעורים ותשובות ופסקי הלכה
בענייני ערב פסח שחל בשבת

מאת מרן רבינו הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

יו"ל ע"י
מכון מנחת אשר

ניסן תשפ"ה
ירושלים תובכ"א

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של מו"ר הגאון רבי אשר ויים שליט"א

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

ירושלים

Email: info@minchasasher.com

תוכן הענינים

סימן א: מכירת חמין בער"פ שחל בשבת.....א

סימן ב: הלכות ערב פסח שחל בשבת.....ה

הכנות לליל הסדר

סימן ג: האם אפשר לאכול שתי סעודות שבת בליל שבת.....ח

סימן ד: מי שאיחר לתפילה בער"פ שחל בשבת.....יג

סימן ה: אם הפת פוטרת את כל הסעודה בער"פ שחל בשבת.....טז

סימן ו: אכילת מצה בער"פ שחל בשבת.....יח

מצה / מצה עשירה / מצה שאינה משומרת לשם מצת מצוה / מצה מבושלת / מציות מקמה מצות ומי פירות

הלכות ערב פסח שחל בשבת על פי פסקי מרן שליט"א.....כה

סימן א

מכירת חמץ בער"פ שחל בשבת

לעצם השאלה בענין שתי סעודות שמניח כל אחד לעצמו לסעודות השבת וכמבואר בפסחים י"ג ע"א, האם ראוי להוציא חמץ זה מן המכירה לנכרי, או לכלול אף חמץ זה במכירה. יש בזה ארבע אפשרויות:

- א. לכתוב בשטר המכירה שמשויר חמץ זה ואינו מוכרו לגוי.
- ב. לכתוב בשטר שהמכירה תחול על מה שישאר מן החמץ בסוף זמן אכילתו דהיינו לאחר גמר אכילתו בשבת בבוקר.
- ג. לא לכתוב כלום בשטר ולסמוך על אומדנא ברורה שאין החמץ שמשויר לסעודתו בכלל המכירה.
- ד. לכלול להדיא אף חמץ זה בכלל שטר המכירה, כדי שמה שישויר מן הסעודה יהיה מכור לגוי אף אם לא יבערנו כדת וכדין.
- ומע"כ האריך לסתור דרך ד' בשתי טענות: א. חשש גזל נכרי כאשר אנו אוכלים ממה שנמכר לו.
- ב. זלזול במכירה והפיכתה לחוכא ואטלולא כאשר אלפים ורבבות אוכלים וחוגגים על מה שכביכול מכרו לאחרים, ועוד האריך לומר דמכירה זו גם אין בו צורך דהלא בלא"ה מבטל חמצו, ורוב המדקדקים יבערו כראוי את כל מה שישאר מן החמץ ולמיעוטא דמיעוטא לא חיישינן. ומשום כך נקט עיקר כדרך ג' דפשוט שאין חמץ זה בכלל המכירה כמבואר.

אך כבר כתבתי למע"כ לפני שנים רבות (והדברים נדפסו בהגדש"פ מנחת אשר) לגבי שאלתו במי שמצא חמץ בביתו בזמח"ז האם מותר לו לשורפו דהלא של הגוי הוא ונמצא גזול מהגוי, דלענ"ד אין בזה כל חשש גזל, דכל יסוד איסור גזל מושתת לא רק על הבעלות אלא אף על קפידיא וכאשר לא איכפת לאדם אם אחרים יהנו משלו אין בזה גזל. ובני"ד אנן סהדי דלא איכפת לו לגוי אם הישראל ישרוף או יאכל מן החמץ כדי לקיים מצותו, דהלא יודע הוא שכל ענין מכירה זו כדי לקיים מצות הדת, ופשוט הוא דכיון דאין הגוי מקפיד אין כאן כל חשש גזל. ומ"מ אבאר את הנלענ"ד בשאלה נכבדה זו.

והנה מריש הוי אמינא, דלענ"ד אין ראוי לשנות את נוסח שטר המכירה, וכפי שהיה מתחייב לפי דרכים א' – ב' הנ"ל. דלפי דרך א' שמוציא ב' הסעודות מכלל המכירה צריך לפרט מה בדיוק הוא מוציא מן המכירה דהיינו מה שמונח במקום פלוני וכדו' ומצוי מאוד דבשעת המכירה עדיין לא הכין את החמץ המיועד לסעודות ועדיין לא הניחו במקום מסוים, ואם יכתבו בשטר המכירה הגדרה כללית חוץ מהחמץ המיועד לסעודות שבת הוי דבר שאינו מסוים, ובדבר שאינו מסוים נחלקו הראשונים אם הל הקנין, דעת

הרמב"ם בפכ"א ממכירה ה"א דלא קנה וכך כתב בשו"ע ר"ט סעיף א' - ב', ובסי' רמ"א ס"ד כתב בשו"ע דנחלקו הראשונים בזה, ודעת החולק הלא הוא הראב"ד שם דנקט דקנה, והארכתני בכתבים על חושן משפט לבאר דעת המחבר כשיטת הרמב"ם דלא קנה ומשו"כ לא הביא בסי' ר"ט את דעת החולק ואכמ"ל.

והנה תרי גווני יש בדבר שאינו מסוים, בסי' ר"ט מיירי במוכר כל מה שיש בבית זה או בתיבה זו ולא ידוע מה יש בבית ובתיבה, ובסי' רמ"א מיירי במוכר כל נכסיו חוץ ממקצתם וכדו', וני"ד דומה להא דסי' רמ"א דמוכר כל חמצו חוץ ממקצתם, ומ"מ לשיטת השו"ע לא חל הקנין, וכך דעת רוב הפוסקים. ועוד דכיון דבשעת המכירה עדיין לא ייעד חמץ מסוים לסעודותיו אנו נכנסים לסוגיא דברירה, וכך גם לפי הצעה ב' הנ"ל שימכרו מה שישאר בסוף סעודת הבוקר אנו נכנסים לענין ברירה, ומעכ"ת דן בארוכה במה שנחלקו האחרונים אם יש ברירה בדרבנן שעיקרו מה"ת, וכיוצ"ב בני"ד דהוי דרבנן משום דמה"ת בביטול בעלמא סגי (פסחים ז' ע"ב) אף שעיקרו מה"ת.

אך יש לפקפק עוד אם אפשר לסמוך במכירת חמץ אברירה, דכבר חידשו גדולי האחרונים היושבים ראשונה בממלכת התורה (שער המלך גירושין פ"ג ה"ד, הגר"י אייבשיץ בחי' על הרמב"ם הלכות יו"ט פ"ב ה"ט, הצ"ח ביצה ל"ח ע"א, וישועות יעקב או"ח תצ"ה סק"ז) דבכל מקום שמחמירים בספק כגון בדבר שיל"מ אין ברירה אף בדרבנן, ויסוד דבריהם דמה שאמרו בביצה ל"ח ע"א דבדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה הוי משום דברירה הוי ספק וספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא (כמבואר בדברי הר"ן גיטין כ"ה) ומשו"כ מסתבר דכל שספיקו לחומרא אין בו ברירה. ולפי"ז נראה דמאחר שתיקנו בדיקת חמץ ואף בספק חמץ חייבין לבדוק ולבטל דכל עיקר תקנת הבדיקה בספק תוקנה וגם מכירת חמץ מדיני בדיקה וביטול הוא, אין בו ברירה.

ואם יכתבו שהקנין יחול בשעת גמר סעודתו בשבת, מלבד מה שדנו האחרונים אם מותר לעשות קנין בערב שבת שיחול בשבת (עיין שו"ת רעק"א סי' קנ"ט, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן ר"ה, אגרות משה או"ח ח"ג סימן מ"ד) נראה עוד דמפסידים בזה את קנין סודר דהרי סודר לא מהני לאחר זמן דכלתה קנינו כמ"ש התוס' ביבמות צ"ג ע"ב וכך נקטו כל הפוסקים, ומשו"כ לא נכון לנהוג כן. (אמנם בתמורה כ"ז כתבו דמהני לאח"ז עי"ש).

ובאמת לא מצינו בדברי האחרונים שינוי בשטר המכירה בין שנה שבה ער"פ חל בשבת לשנה אחרת, והלא יש תחת ידינו שטרי מכירת חמץ של גדולי הדורות (הנוב"י, המחצית השקל, הגר"נ אדלר, החת"ס, הקצוש"ע, ובספר מכירת חמץ כהלכתה לידידי הגרש"א שטרן הביא נוסחאות רבות, וביניהם

שטר לער"פ שחל בשבת מבעל הקצשו"ע ולא מצינו כל שינוי בשטר זה בין שנה לשנה), ונראה מזה דאין לשנות כלל בנוסח השטר.

אלא שעדיין צ"ב איזה דרך ישכון בו אור בהנהגה למעשה.

והנה מה שכתב מעכ"ת דאומדנא ברורה הוא דאין שתי הסעודות בכלל המכירה, לענ"ד אין זה פשוט כלל, דשאני מכירה זו מכל מכירה בדרכי מקח וממכר, דבמכירה זו אין כונת הגוי לממש את קנינו ואינו מכויין להנות ממה שקנה, וכל כונתו אינו אלא לסייע לישראל המוכר כדי לקיים מצות הדת, והגוי מכויין בעיקר לבוא על שכרו לאחר החג, ומשו"כ היו מן האחרונים שפקפקו בכל עיקר תוקף המכירה כמבואר בשו"ת חת"ס או"ח סי' ש"י, אמנם כבר ביארתי את הנלענ"ד דאין לפקפק כלל בקנין זה כיון שהגוי אומר שהוא קונה מהי"ת לפקפק בכונתו ולא בעינן אלא שיתכוין לקנות ולא בעינן שיתכוין לממש את קנינו (עיין בהגדש"פ מנחת אשר שערי תשובה סימן א', ובמנחת אשר לב"ב סי' מ"א).

וכיון שכן נראה דאפשר דדעת הישראל למכור הכל ודעת הגוי לקנות הכל כיון שזה חיוני לפי ענין המכירה ויסוד כונתה, אלא שהגוי נותן רשות לישראל לאכול את שתי הסעודות לפי צרכו, ואין סתירה בין תוקף הקנין, ובין הסכמתו שיאכל ישראל מן החמץ ודברים אלה פשוטים כ"כ בעיני עד שתמיה לי פשיטותא דמע"כ. (ואין זה דומה למה שחששו האחרונים בחנויות שמוכרים חמץ לאחר המכירה דזה ודאי הוי זלזול במכירה דאין אדם סוחר ומרויח במה שאינו שלו, עיין מהר"ם שיק או"ח סי' ר"ה וכו"פ). ומאידך גיסא, אין לזלזל כלל בחשש שישאר חמץ לאחר גמר סעודת שבת, דהלא ידוע שב"ה אלפים ורבבות מוכרים חמצם וביניהם רבים דלא בקיאי כ"כ בהלכה ויש חשש שלא יבערו את שארית החמץ כדין, ויש גם משפחות גדולות בלעה"ר דנשאר בהם הרבה חמץ שלא נאכל, ומצוי מאוד גם סתימות בבית הכסא כאשר מנסים להוריד גושי לחם ופיתות, סוף דבר המציאות היא שיש קושי רב לבער את החמץ שנשאר אחר סעודת הבוקר, הזמן קצר והמלאכה מרובה, ובסופו של דבר רבים זורקים חמץ זה לפח האשפה ולפעמים אף לאחר זמן איסורו, וכבר לא מהני אז ביטול והפקר, ויש לעשות תקנה לחמץ זה ואף שאכן כולם מבטלים את החמץ, מ"מ הלא כבר נהגו גם למכור את החמץ שאינו ידוע ובכל שטרי המכירה כתוב דמלבד החמץ הידוע המונח במקום מוגדר ומסוים מוכרים את כל החמץ שאינו ידוע בכל מקום שהוא, וכבר ביארתי בהגדה ש"פ מנח"א שם בס' ט"ז – י"ז טעם מנהג זה, ועוד הלא חמץ זה שנשאר בגמר הסעודה חמץ ידוע הוא, והלא שיטה נכבדת יש בראשונים דביטול לא מהני

בחמץ ידוע, ולפעמים קורה גם ששוכחים לבטל את החמץ עד לאחר זמן איסורו, ומשום כך נלענ"ד דראוי ונכון למכור אף הנשאר משתי סעודות שאוכל בשבת.

ומשום כל זה נלענ"ד דהדרך הנכונה לצאת מידי כל מכשול וכל ספק, לא להוסיף שום דבר ולא לשנות כלום בשטר המכירה, ולמכור את כל חמצו, אלא שבשעת המכירה יתנה הרב בע"פ עם הגוי הקונה דאף שמוכרים אנו לו את כל החמץ מ"מ מבקשים ממנו רשות לאכול את המיועד לשתי הסעודות, וכיון שהגוי מסכים לכך, אין בזה זלזול במכירה כלל, וגם חשש גזל עכו"ם אין בזה, ונמצא דמה שנשאר מן החמץ של הגוי הוא דאף מה שאנו אוכלים משלו אנו אוכלים, ודרך זה מוציאה מידי כל חשש וכל מכשול.

(ומה שכתב מעכ"ת דיש חשש שהגוי יתנגד ולא יתן לנו רשות לאכול, מעורר גיחוך לכל מי שבחיוו עסק במכירת חמץ, הלא למה יקפיד הגוי כאשר אין לו כונה לממש את הקנין ולהנות מן החמץ, ועוד דלמה יקפח פרנסתו).

ומה שהביא מעכ"ת תשובת מרן הגרש"ה ואזנר שליט"א (וצ"ל), ד"אין לנו להתחכם נגד חז"ל" למכור את החמץ של שתי הסעודות, לא ידעתי כלל מה כונתו, איזה חז"ל יש בזה, ומה ההתחכמות, הלא בימי חז"ל לא נהגו כלל למכור חמץ לגוי, וכל מה שאמרו זה שמניח שתי סעודות, אבל מאחר ונהגו למכור את כל החמץ שברשותנו למה לא נחמיר בזה לנהוג כן גם בשנה זו, ובאופן הנ"ל איני יודע שום ריעותא ושום פקפוק וזו הדרך המוציאתו מידי עבירה.
זה הנלענ"ד בשאילתא דמר.

הכותב באהבה ויקר

לכבוד התורה ועמליה

אשר ויים

סימן ב

הלכות ערב פסח שחל בשבת

כבוד האברך היקר הרה"ג ר'... שליט"א

הנני מברכו מעומקא דליבא על מינויו כרב ביהכ"נ ומאחל לו שיזכה תמיד לקדש ש"ש. יסוד היסודות ומפתח להצלחה לזכור תמיד שאין הרבנות שררה אלא עבדות.

כמה שביקש כת"ר לסדר לו עיקרי הענינים ומנהגים בערב פסח שחל בשבת, הנני מציין כמה ענינים נחוצים.

א. דרשת שבת הגדול. במנהגי מהרי"ל כתב דמקדימין לשבת שלפניו כדי לדרוש בהל' תחג וכו"ה באליהו רבא (ת"ל ב') ובמשנ"ב (ת"ל סק"ב), ואף דבערוך השלחן (שם ס"ה) כתב דבוה"ז שלא עוסקין כ"כ בהלכה אלא בפלפול אי"צ להקדים, כיון שהמנהג הראוי אכן לעסוק בהלכה למעשה וכן אני נוהג בבית מדרשי ודאי שראוי להקדים לשבת זו.

ב. תענית בכורים. בס' ת"ע ס"ב הובאו שתי דעות: לשיטה אחת מקדימין ליום ה', ולשיטה שניה אין כלל תענית בכורים. דעה הראשונה ממהרי"ל (בשו"ת סי' ק"י וקכ"ח), תרוה"ד (קכ"ז) והוא עיקר. דעה ב', מהאגור (סימן תשע"א) דבשתא דא אין כלל תע"ב דכיון דנדחה נדחה. ודעה שלישית יש בברכי יוסף בשם המאירי במגן אבות (ענין כ"ג) דמתענים ביום ו', ועיין בסידור הגר"י עמדין שכתב דאין לחייב להתענות אך ראוי לנהוג כן, ובזמנינו בלא"ה אין מתענין אלא מסיימין מסכת כידוע.

ג. ביעור חמץ. כתב המרדכי בשם רש"י (סוף"ק דפסחים) והובא בשו"ע (סי' תמ"ד ס"ב) דטוב לבער החמץ ביום י"ג עד חצות משום גזירה שמא יטעו לבער מאוחר גם בשנה אחרת, והמהרש"ם בדעת תורה שם דייק דא"צ לבער לפני שעות דרבנן דהוי כעין גזירה לגזירה, אך רוב האחרונים הבינו דלאו דוקא נקטו עד חצות והכונה לשעה חמישית ככל שנה ושנה וכ"כ החיי אדם (קכ"ט ט') והמשנ"ב (שם ס"ק ט'). אמנם יש מקום עיון בלשון המשנ"ב שם שכתב דכונת השו"ע היא לאו דוקא לפני חצות אלא בתחילת שעה ששית כמו בכל השנים, ולכאורה סתר דברי עצמו מיניה וביה דהלא בכל שנה מבערים בסוף ה' ולא בתחילת שעה ששית. וראיתי במקראי קודש (פסח ח"א סי' מ"ח) בהערות הררי בשדה שכתב דבכל שנה צריך לבער בסוף ה' כדי לבטל את החמץ לפני זמן האיסור אבל בער"פ שחל בשבת שאין מבטלין בער"ש אלא בשבת יכול לבער בתחילת שש. אך אף שהדברים מתיישבים נראה פשוט שדעת המשנ"ב כדעת הח"א וכונתו שיהיה מבער בתחילת שש.

ואפשר משום דמעיקר הדין מותר לשרוף גם בתחילת שישיית ומה ששורפין בסוף ה' הוא משום מנהג, עיין משנ"ב סי' תמ"ה ס"ק ו'.

ועיין חידוש גדול בצפנת פענח (פ"ג ה"ג מהמין ומצה) דכונת חכמים במשנה פסחים (מ"ט ע"א) "בזמנו" אין הכונה ליום השבת וכפשטות הראשונים אלא בזמנו בע"ש דהיינו כבכל שנה ושנה. ובדרכו כתב ליישב את מה שתמה הראב"ד על הרמב"ם (פ"ג ה"ג מהו"מ) שפסק כר"מ דמבערין הכל לפני השבת ולא כחכמים שמבער בזמנו דהיינו בשבת והלא יחיד ורבים הלכה כרבים, ולדברי הצ"פ אכן פסק הרמב"ם כחכמים דמבער בערב שבת בזמנו דהיינו בשעה שישיית. (אמנם הביטול פשיטא שאין מבטלים עד שבת בזמנו הראוי כמבואר ברמ"א סימן תמ"ד ס"ב, ובמשנ"ב שם סק"י).

ד. נחלקו האחרונים אם צריך להקפיד גם במכירה לעשות ביום ו' לפני סוף זמן איסורו כבכל שנה, בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ה) כתב דיש להחמיר בזה גם לענין המכירה כמו לענין הביעור וכ"ה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה ו' סוף סימן נ') ובשו"ת לבושי מרדכי (ח"א סי' ע"ה). אמנם המהרש"ם בדע"ת שם כתב דרבנים זריזין הם וכיון שהמכירה מתבצעת ע"י רבנים מורי הוראה אין לחשוש שיטעו בין שנה זו לשנים אחרות. אך לענ"ד אף שאין לחשוש לטעות הרבנים יש לחוש שהעם שיבוא לרב לחתום על שטר הרשאה לאחר חצות, יטעו לעשות כן לשנה הבאה ויאחרו את המועד, והמציאות מוכיחה שיש דברים בגו.

אך באמת נתחבטו מאוד האחרונים משום שבימיהם היו רבים מבנ"י בעלי חנויות ובתי מרוח שמכרו מאכלי ומשקאות חמין לנכרים עד אחה"צ ואיך יעשו כן לאחר המכירה, ומשו"כ כתב מהרש"ם שם דחלות המכירה יהיה סמוך לשבת, אך בשו"ת אמרי יושר (ח"א סימן קמ"ו) כתב דמחזי כהערמה שמוכרים ואח"כ משתמשים, ועוד דכל עוד לא חלה המכירה יכול הלוקח לחזור בו ויש לחשוש שמא יחזור בו הגוי מקנינו ולכן כתב דהוי חומרא דאתי לידי קולא דעדיף טפי למכור את החמין לגוי אחה"צ וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ו) עי"ש.

ויש לדון עוד לפי"ד המהר"ם שיק דאולי ראוי להתנות שהקנין יחול בשבת לפני זמן איסורו כדי שגם אם ישתיר מהחמין יכלל במכירה, אך ידוע מש"כ הגרעק"א בשו"ת (מהדו"ק סי' קנ"ט) דאסור לעשות קנין לפני שבת כדי שיחול בשבת, אך רבים מן האחרונים חלקו עליו בזה.

אמנם בזמנינו כלל לא שכיח לסחור עם החמין ביום י"ג אחה"צ ולכן נהגו למכור באופן שתחול המכירה מיד כבכל שנה ושנה, ומשו"ה יש לזהר לא להשתמש במקומות המכורים ובמה שיש בהם אלא לצורך גדול ולא להפוך את המכירה לחוכא ואטלולא, וז"פ.

ב

הכנות לליל הסדר

והנה בהכנות לליל הסדר יש דברים שיש להקפיד עליהם. א. בעלי החסא יש להזהר שלא להשרותן במים מערב שבת עד הסדר דכבוש הרי הוא כמבושל, ואין יוצאים יד"ח במרור מבושל. (ולכמה פוסקים גם כבוש במים הוי כמבושל עי' שו"ע יו"ד סי' ס"ט), ואם לא ישרו במים יש לחוש שיהיו כמושין ובכמוש נחלקו הפוסקים אם כשר כמ"ש במשנ"ב (סי' תע"ג ס"ק ל"ז), ובלוח א"י להגרי"מ טיקוצינסקי כתב דלרוב הפוסקים פסול, אך המשנ"ב בשעה"צ (שם ס"ק מ"ח) כתב דלרוב הפוסקים כשר. אך מ"מ ברור דלכמה שיטות נכבדות מרור כמוש פסול, ולכן ראוי לנהוג באחד משני דרכים: א. לנקות את העלים ולשטוף ולאחסן אותם במקרר כדי שלא יכמושו. ב. להשתמש בקלחים שאין בהם שום ריעותא וחשש.

וגם פירור התמכא קשה השנה, לדעת המגן אברהם (סי' תק"ד ס"ק ז') אמור לפרר חריין ביו"ט כיון שיכול לעשות כן מערב יו"ט ולדעת המשנ"ב (שם סקי"ט) מותר ע"י שינוי כלשהו, ועיין בזה בפעולת שכיר על המעשה רב (בסי' קע"ב) עי"ש. ובזמנינו מפוררים את החריין בכלים חשמליים ברוב הבתים, ויש חשש שהחריין יפיג את הטעם, וראוי לפורר מער"ש ולשמור בכלי סגור באופן הרמטי, וגם אם יפיג טעמו קצת לית לן בה דכבר כתבתי במק"א דעיקר טעם המרור טעם מר הוא ולא טעם חריף.

אלה הדברים שעלו בדעתי במושכל ראשון, וכופל אני ברכה למעב"ת.

סימן ג

האם אפשר לאכול שתי סעודות שבת בליל שבת

ב' ניסן תשפ"א

כבוד מרביץ תורה ומזכה רבים

הרב הגאון ר' יהודה לייבוש פראנד שליט"א

רב דקהל חסידי ראדאמסק

ברוקלין ניו יורק

הנני במענה קצר למה ששאל בשנה זו שערב פסח הל להיות בשבת, האם יש עצה לחלק את סעודת הלילה לשנים ולאכול סעודה שלישית בבוקר של שבת קודש, ואם אכן אפשר לחלק את סעודת ליל שבת קודש יש בזה הקלה מרובה על הרבה משפחות, ובפרט משפחות עם ילדים קטנים שקשה להם לאכול פת בבוקר ולהספיק לבער היטב את כל החמץ שנשאר לאחר הסעודה, דהלא סעודה שלישית אפשר לצאת בה אף בבשר דגים ופירות בשעת הדחק, כגון בערב פסח שחל בשבת וכמבואר בשו"ע (סימן רצ"א ס"ה). וא"כ יאכלו שתי סעודות פת בליל שבת קודש, ובשבת בבוקר אין צריך להשכים קום ולהזדרז לאכול סעודת פת, אלא יתפללו כהרגלם בכל שבת ויאכלו סעודה ממאכלי הפסח, ומגדנות ומעדנים ללא כל פת. ונחזה אנן.

הנה כתב הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת ה"ט):

"חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה, וצריך להזהר בשלש סעודות אלו שלא יפחות מהן כלל וכו'".

הרי שכל אחת משלשת הסעודות זמנה קבוע, בלילה, בשחרית ובמנחה.

ומקורו ברור ממה שאמרו במשנה בשבת (קי"ז ע"ב):

"מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם הראוי לבהמה לבהמה. כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית מצילין מזון שתי סעודות, במנחה מזון סעודה אחת. רבי יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות".

ועוד אמרו (שם קי"ח ע"א):

"תנו רבנן קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה וכו'".

הרי שכל אחת מסעודות שבת זמנה קבוע, אחת בליל שבת, אחת בשחרית וס"ג בשעת מנחה.

אך הרמב"ן, הרשב"א והר"ן (שם קי"ז ע"ב) הביאו בשם הלכות גדולות דאין צריך דוקא בזמנים אלה, ויכול אדם לחלק סעודתו לשנים כדי לצאת יד"ח בשלש סעודות, ושתי הסוגיות הנ"ל אינם אלא משום שזה דרכן של בני אדם, ועפ"י מנהג הבריות קבעו הלכות אלה, עי"ש.

ובשו"ת הרא"ש (כלל כ"ב ס"ד) יש שיטה ממוצעת, דמחד גיסא כתב כשיטת הבה"ג שיכול אדם לחלק סעודתו אם נמשכה סעודת שחרית עד לאחר שעה ששית, ואין זו ברכה שאינה צריכה, אך מאידך כתב דסעודה שלישית צריך לאכול בזמן מנחה, וכך נפסק בשו"ע (סימן רצ"א סעיף ב' - ד), עי"ש.

הרי לן שלש מחלוקות בדבר. אך בכל דבריהם לא מצינו מי שאומר שאפשר לאכול שתי סעודות בלילה, ומסברא היה נראה דכיון שאין זה דרך עונג ושמחה שיאכל שתי סעודות יותר מכדי שובעו בלילה וירעב ביום ויסתפק בסעודה אחת, ועוד דכבוד יום עדיף מכבוד לילה, כו"ע מודים שאינו יוצא בזה ידי חובתו ולא מיבעי לשיטת הרמב"ם, ואף לא מיבעי לשיטת הרא"ש, אלא אף לשיטת הבה"ג צריך עכ"פ שיאכל את רוב סעודות שבת ביום כדרך העולם.

ומשו"כ אף בער"פ שחל בשבת נהגו לאכול סעודה אחת בליל ש"ק, סעודת פת בשחרית לפני סוף זמן אכילת חמין, ויש שנוהגים לחלק את סעודת השחרית וכמ"ש המגן אברהם, וכבר כתב הרא"ש שם שכך הוא נוהג כמנהג רבותיו, שבשעת הצורך מותר לחלק את הסעודה ואין בזה חשש ברכה שא"צ. ויש שנוהגין לאכול ממאכלי הפסח אחה"צ לשם סעודה שלישית, אך לא שמענו מעולם שיצאו יד"ח שתי סעודות בליל שבת.

אך מעכ"ת הביא ראייה מדברי הפרישה (סימן רצ"א סק"ה) על מה דאיתא בשו"ע דמי שמתענה פטור מג"ם, ומקורו בטור בשם הרמב"ם, וכתב הפרישה:

"יש מקשים פשיטא כיון דמתענה היאך יאכל. ומשני דהוה אמינא צריך לאכול בלילה לפני התענית ליל כניסת שבת שלש סעודות. ולי לא קשיא דה"ק דאין צריך להניח תעניתו בשביל השלש סעודות כי לא נתחייב בשלש סעודות כי אם מי שיכול לאכול ולא המתענה והחולה".

הרי שיוצא יד"ח ג"ם בליל שבת.

אך שתי תשובות בדבר.

א. באמת לא ידענו מי הוא בעל הדברים, והפרישה כתב ליישב בדרך אחרת, ולפי דבריו אין כאן כל קושיא ואין צריך ליישב.

מנחת

ערב פסח שחל בשבת

אשר

ב. אפשר דאף לשיטה זו, אף שאכן הו"א שיאכל ג"ם בלילה, אכן קמ"ל דפטור מג"ם משום דבאמת אין יוצא יד"ח בלילה אלא בסעודה אחת.
ומ"מ להלכה נראה שאין לנהוג לאכול ב' סעודות בלילה, ומימיהם של אבותינו לא ראינו ולא שמענו נוהגים כן.

ביקרא דאורייתא

אשר ויים

סימן ד

מי שאיחר לתפילה בער"פ שחל בשבת

נשאלתי במי שקם באיחור בערב פסח שחל בשבת ואין בידו להספיק להתפלל ולאכול פת לפני סוף זמן אכילת חמין, מה יעשה. האם יאכל סעודת שבת לפני התפילה, או יתפלל ויבטל סעודת שבת בפת. נראה פשוט לענ"ד שיתפלל כראוי ויאכל סעודת שבת ממצה, דמשלשת האפשרויות, דהיינו: א. אכילת פת חמין לפני התפילה. ב. סעודת שבת לאחר התפילה ללא פת. ג. אכילת מצה בערב פסח, האפשרות השלישית היא העדיפה, ואבאר.

הנה יש אומרים דשלש סעודות בשבת הוי מצוה דאורייתא. ומקור מצוה זו בשבת (ק"ז ע"ב): "תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, שלש, רבי חידקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה, רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא".

ומפשטות דברי הגמ' משמע דהוי דרשה גמורה ומצוה דאורייתא, וכך כתב הלבוש (סימן רצ"א ס"א). ומפורש בשו"ע (רע"ד ס"ד) דשתי הסעודות הראשונות אי אפשר אלא בפת, עי"ש. אמנם המשנה ברורה (רצ"א סק"א) נקט דהוי מדרבנן, ואסמכוה אקרא.

והידוש מצינו בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תרי"ד), דמחד גיסא כתב דמצוה מן התורה לאכול פת בשבת, אך לא משום מצות שלש סעודות בשבת, אלא מטעם אחר, וז"ל:

"ומה שכתבת שכתב רבינו משה במז"ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא. ומשמע לן מדבריו שהוא ז"ל סבור שאין שבועה חלה על ביטול דברי סופרים שהרי תענית בשבת מדברי סופרים. אפשר לומר שהוא סבור שאסור להתענות דאורייתא מדאמרינן בברכות אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחק אכיל הכי נמי. אלמא בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים דהיינו ראשון של פסח דכתב ביה בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. וכן ליל ראשון של סכות דגמר' חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות".

ודבריו הידוש דמה ענין שבת למצות מצה ומצות אכילה בסוכה בליל ראשון של חג, ומדלא כתב שחייב לאכול מצה משום שלש סעודות בשבת, מוכח דבאמת אין זו מצוה דאורייתא.

אך מ"מ מצוה חמורה היא, וכבר כתבו הטור והשו"ע (סימן רצ"א ס"א) דיש להיזהר מאוד במצוה זו, ובערוך השלחן (שם ס"א) כתב דהוי תקנת משה רבינו.

וכבר הארכתני במק"א (מנחת אשר מועדים ה"א סימן ז' אות ז' ועוד) בגדר אסמכתא דלשיטת הריטב"א הוי כעין דאורייתא, וביארתי דמ"מ חמור טפי מדרבנן בעלמא, עיי"ש. סוף דבר יש להשתדל מאוד שלא לבטל מצוה זו, ויש לעשות כל מאמץ שיאכל סעודת פת בשחרית בשבת.

וגם האיסור לאכול סעודת פת לפני התפילה עבירה חמורה היא ואף איסור זה דרשו (ברכות י' ע"ב) מן הכתוב (ויקרא י"ט כ"ז) "לא תאכלו על הדם". ועוד אמרו שם "אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך, אל תקרי גויך אלא גאיך. אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים".

וגם באיסור זה יש לעיין אם הוי מה"ת או מדרבנן.

ומדברי הרמב"ם בספר המצוות (שורש ט') משמע דהוי מן התורה שהרי הביא לאו זה דלא תאכלו על הדם כדוגמא ללאו שבכללות שאין לוקין עליו, ובתו"ד הביא דרשות ואיסורים שונים שלמדו מלאו זה וביניהם מה שאמרו שאסור לאדם לאכול לפני התפילה, ומשמע מדבריו דהוי מן התורה.

אך לכאורה תימה, דהלא כל עיקר התפילה אינה אלא מדרבנן, וכיצד יהיה האיסור לאכול לפני התפילה מן התורה. ואף ששיטת הרמב"ם (הל' תפילה פ"א ה"א) דמן התורה חייב אדם להתפלל בכל יום, מ"מ זמני התפילה מדרבנן, ומן התורה אי"צ אלא תפילה כלשהי בין ביום ובין בלילה, ודוחק לומר דמ"מ אסור לאכול ולשתות עד שיתפלל תפילה כלשהי.

ומדברי הרמב"ם בהל' תפילה (פ"ז ה"ד) שכלל בהלכה אחת מה שאסור לאכול ולשתות ולעשות מלאכתו ולשאול לשלום רעהו לפני התפילה, משמע דהוי מדרבנן ככל הנני, וכ"ה בשו"ע (סימן פ"ט ס"א). ואפשר דבספר המצוות נקט דרשה זו אנב שאר הדרשות שהם אכן מה"ת.

ובשו"ע הרב (סימן פ"ט סעיף ה') כתב "אפרו חכמים לאכול או לשתות משעלה עמוד השחר עד שיתפלל", הרי דנקט דאין זה אלא איסור דרבנן, וכך נראה פשוטן של דברים.

אך גם איסור זה אסמכתא הוא, ואיסור חמור וכדמשמע מדברי חז"ל שאמר הקב"ה "לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים".

ולענין האיסור לאכול מצה בערב פסח, הנה לא מצינו איסור זה בבבלי אלא בירושלמי (פסחים פ"י ה"א, ס"ח ע"ב):

"א"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה"

ובתוס' רי"ד (פסחים צ"ט ע"ב מהדורא תניינא ד"ה סמוך) כתב דתנא דמתניתין ע"כ לית ליה הא דירושלמי, דאם אסרו כל אכילה סמוך למנחה משום חיבובה דמצה כ"ש דהו"ל לאשמעינן איסור אכילת מצה גופא, וע"כ דלית לן איסור זה הכתוב בירושלמי, עי"ש.

אך הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ו הי"ב) כתב דאסור לאכול מצה בערב פסח, וכך נקטו הראשונים, הרמב"ן, הרשב"א והר"ן ור"פ ערבי פסחים, וכ"ה בשו"ע (תע"א ס"ב), עי"ש.

והנה כלל גדול בידינו דבכל מקום שיש סתירה בין התלמוד הבבלי לירושלמי הלכה כמבואר בבבלי, והתלמוד הבבלי הוא ראש וראשון בקביעת ההלכה, אך כאשר מצינו הלכה בירושלמי ואין לה לא תמיכה ולא סתירה בתלמוד הבבלי קבעו גדולי הדורות הלכה אף לפי הירושלמי, וכך מצינו במקומות רבים.

ואף שלכאורה יש לטעון דהא תינה בשאלות המתעוררות דרך מקרה, דאפשר דשאלה זו התעוררה לפני חכמי ארץ ישראל ולא עלתה על שלחנם של חכמי בבל, אבל בשאלות הנוגעות תדיר בבתי ישראל שמא י"ל דעצם ההתעלמות מהן מוכיחה כמאה עדים, שאין בהם כל שאלה וכל נידון.

ושאלה דידן נוגעת לכל איש ישראל בכל שנה ושנה, האם מותר לו לאכול מצה בערב פסח, ולכאורה סתימת חכמי הבבלי הו"ל כפירושם ומדשתקו רבנן ש"מ לא ניה"ל.

אך מדברי כל רבותינו הראשונים שקבעו הלכה לפי הירושלמי, חזינן שאין טענה זו נכונה כלל, ואף אם מצינו כעיי"ז לגבי סתימת הפוסקים. וכבר הבאתי בכמ"ק מדברי גדולי האחרונים דכאשר שאלה מצויה ביותר, ולא מצאנו בגדולי הפוסקים בספריהם שיעסקו בה, יש להסיק מכך שכאמת אין כאן שאלה ותשובתה בצדה, אין לדמות בזה דברי הש"ס לדברי הפוסקים, דאין הש"ס ערוך ומסודר להתייחס לכל השאלות המצויות ולענות על כל הספיקות, ומקום רב הניחו לבאים אחריהם להתגדר בו.

ומצינו כעין זה במה דמבואר בירושלמי (מגילה פ"א ה"ד, דף ה' ע"א) דט"ו אדר שחל בשבת אין לעשות סעודת פורים בשבת, ד"לעשות אותם ימי משתה ושמה"ה כתיב, מי שעשייתו בידי ביה, ובשו"ת הרלב"ח (סימן ל"ב) כתב דסתימת הבבלי מוציאה מידי דברי הירושלמי, ופסק לעשות סעודת פורים בשבת, עי"ש. אך רוב הפוסקים נקטו דהלכה כירושלמי, וכך גם בנידון דידן.

ודו"ק בכ"ז.

אך מ"מ ברור שמדובר באיסור דרבנן מן האיסורים הקלים ולא בעבירה המורה.

ושני טעמים מצינו בטעם איסור זה.

א. כתב הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה הי"ב):

"אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב".

הרי לן דאסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח כדי שיהא היכר שאוכל מצה בלילה לשם מצות מצה.

ב. כתב המאירי (פסחים י"ג ע"א ד"ה זהו עיקר) לאחר שהביא י"א שאין האיסור אלא לאחר זמן

איסור אכילת חמץ, ושוב כתב: "לדעתנו אכילת מצה בכל היום מכוּעַר הדבר שמשום תיאבון נאמרה

וכל שמלא כרסו ממנה פרח תיאבוננו".

הרי שטעם איסור זה כדי שיאכל מצה לתיאבון. ועוד משמע מדבריו שאין זה איסור ממש, אלא

שמכוּעַר הדבר, עי"ש.

אמנם מדברי ספר הרוקח נראה לכאורה שמדובר באיסור דאורייתא דהלא כתב (הלכות פסח סימן

ר"פ):

"ואסור לאכול מצה בערב הפסח דכתיב בערב תאכלו מצות".

ולכאורה כונתו דהוי לאו הבא מכלל עשה, בערב תאכלו ולא מבעוד יום.

אך זה תימה וכבר ביארתי בכמ"ק שלעולם אין מצות עשה מתפרש גם כלאו הבא מכלל עשה,

דמהי"ת לחדש איסור, והלא לפי פשטות הדברים בערב תאכלו מצות מצוה, הא מבעוד יום אין כאן

מצוה אבל גם עבירה אין כאן.

ומשו"כ נראה כונתו, דכיון שנצטוונו לאכול מצה בערב, אין להקדים את המצוה טרם הגיע זמנה,

וכמו שמצינו בבוּעַל ארוסתו בבית חמיו, דאף דהוי מצוה גדולה בשעתה לאחר חופה וקידושיין, הבא

עליה לפני הזמן הוי עבירה, כך גם האוכל מצה לפני זמנה.

ומ"מ נראה ברור דאין זה אלא איסור דרבנן, וכך כתב להדיא בחק יעקב (תע"א ס"ק ח').

ולא בעבירה חמורה עסקינן, אלא כדי לעשות היכר לאכילת מצת מצוה או משום שמכוּעַר הדבר

שלא יאכל מצה לתיאבון, כמבואר.

ומשום כ"ז נראה, דזה שאיחר לתפלה ודאי לא יאכל סעודת פת לפני התפילה, ואף לא יבטל סעודת

שבת על הפת, אלא יתפלל ושוב יאכל מצה, אלא שלא יאכל יותר מכזית כדי שיאכל מצה לתיאבון

בלילה.

ולדעתי יש אף משקל במה שמקור איסור זה אינו מופיע בבבלי אלא בירושלמי, ומדברי התור"ד

משמע שאין הלכה כדברי הירושלמי בזה.

ומה מאוד שמחתי כאשר ראיתי לאחר שנים שזכיתי לכיון לדעתו הגדולה של רבינו החת"ס

(חידושים על הש"ס בסוף מס' פסחים, בחידושים על סדר השו"ע בהלכות פסח סימן תמ"ד סק"א) וז"ל:

"אי קודם שעה עשירית אין לו כלום כי אם מצה, יראה דיעשה במצה, דהאי איסורא דבועל ארוסתו בבית חמיו הוי דרבנן בעלמא אפילו בועל ממש, וכ"ש מצה דהוי רק דמיון בעלמא ולא הוזכר בש"ס דילן, וכ"ש שיבטל הך מקמי סעודה שלישית, אי לא אפשר לו כלל לעשותו באופן אחר".

הרי לן להדיא דעדיף לאכול מצה מלבטל סעודה שלישית בפת, וככל החזיון הנ"ל. ומש"כ בחת"ס דמה שאמרו דהוי כבועל ארוסתו בבית חמיו הוי דמיון בעלמא, פשוט הוא, וכמבואר לעיל דכל כונתם דיש דמצוה בשעתה הוי עבירה לפני זמנה, וידוע גם מש"כ הראשונים, דכשם שכלה מותרת לבעלה רק אחרי שבע ברכות כך גם מברכים שבע ברכות בליל הסדר לפני אכילת מצה. עיין ראבי"ה (ח"ב סימן תקכ"ה) ושו"ת מהרי"ו (סימן קצ"ג) וע"ע בחק יעקב (תע"א ס"ק ו') מש"כ בזה.

אמנם עדיין יש לעיין בזה לפי מש"כ בפרי מגדים (א"א תמ"ד סק"א) דמצות מצוה הוי מוקצה בשבת כיון שאסור לאכול מצה בערב פסח, וכל האסור באכילה הוי מוקצה. והפרי מגדים חזר ושילש (סימן ש"ח א"א סק"י וסימן תע"א א"א סק"ח), אך חילק בין מצות מצוה לשאר המצות שראויים לעופות ותרנגולים וגויים, עי"ש.

וכנראה שבזמניהם מצות היו בזול ורגילים היו להאכילם לעופות ותרנגולים, וכן לשפחות שעבדו בבתי ישראל, משא"כ בזמנינו שמצות כל כך ביוקר ואין רגילים להאכילם לבעלי חיים ואין הגויים מצויים בבתינו.

ובשוואל ומשיב (מהדורא ב' ח"ב סימן ע"ז) כתב דמיירי כשאין לו אלא שלש מצות למצוה, או במי שאין קטנים בביתו, דאל"כ הויא לקטנים ואינה מוקצה, עי"ש.

ובאשל אברהם (סוס"י ש"ח) הקיל בזה וכתב דמ"מ הוי אוכלין ואינה מוקצה, וכנראה בשיטתו דאין זה דומה לחמץ ומאכלות אסורות ממש דהוי מוקצה, וכמ"ש המגן אברהם (סימן תמ"ו סק"ג), עי"ש. ועיין מה שכתב בזה בשמירת שבת כהלכתה (פ"כ הערה ע"ח).

ומ"מ נראה בנידון דידן דכיון שאין לו לסעודת שבת אלא מצה בלבד, כל כהאי גוונא יש להקל דאין המצות מוקצה, ויאכל מן המצות כמבואר.

סימן ה

אם הפת פוטרת את כל הסעודה בער"פ שחל בשבת

כבוד ידי"נ הרב הגאון המצויין

פוסק ומרביץ תורה מוה"ר... שליט"א

רב שלום עד בלי ירח.

הנני בזה להבהיר את דעתי במה שמען מעכ"ת לגבי סעודת שחרית בער"פ שחל בשבת דאם לאחר שנמל ידיו ואכל פת הגיע זמן איסור אכילתו שוב אין הפת פוטרת את שאר האוכל דהוי כסילוק שלחן גמור וכאילו משך ידו מן הפת דאף לדין צריך שוב לברך אף על דברים הבאים מחמת הסעודה כמבואר בסי' קע"ז ס"ב ובבה"ל שם.

ולענ"ד ברור דלא כן דכל עיקר הלכה זו דסילוק השלחן ומשיכת ידים מהפת אינו אלא משום דמאותה שעה נחשב כאילו נגמר עיקר הסעודה ואין הפת פוטרת אלא את עיקר הסעודה, וסברא פשוטה זו מבוארת בלשון השו"ע שם דלאחר שמשכו ידיהם מן הפת שוב חייב בכרכה "דהמוציא ובהמ"ז אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה" עי"ש. וגם שו"ע הרב העתיק לשון זה שם בסעיף ו', ולאחר שמשכו ידם מן הפת הו"ל כאילו נגמרה עיקר הסעודה וכל הבא אח"כ הו"ל כקנוח, אבל בני"ד שלא משך ידו מן הפת אלא משום חשש איסור, ובאמת לא התחיל עיקר הסעודה, פשוט דהפת פוטרת, דאיך נאמר שעיקר הסעודה נגמר לפני שהתחיל. כללו של דבר מה שהפת פוטרת כל דבר הבא מחמת הסעודה אינו אלא משום דהפת פוטרת את עיקר הסעודה ולא מה שבא לקנוח ולאחר שמשך ידו מן הפת וסילק השלחן הוי כל הבא אח"כ כקנוח.

ולא ידעתי מה מצא כ"ת בדברי שו"ע הרב שם בסעיף ו' הלא כל דבריו מבוארים להדיא בשו"ע דגם בשלחן ערוך כתוב דלאחר שמשך ידו מן הפת צריך לברך לפנייהם ולאחרייהם על כל דבר בין דברים הבאים מחמת הסעודה ובין דברים שאין באים מחמת הסעודה ואין כל הידוש בדברי שו"ע"ה. ועיינתי גם בדברי החזון איש שמעכ"ת התבסס עליו ולענ"ד גם מדבריו אין ראיה לני"ד. דהנה אף שכתב החזו"א שם בסי' כ"ז אות ז' "דלעולם אין הטפל נטפל לעיקר אלא אם דעתיה עלויה אבל אם הסיח דעתו מאכילת העיקר, שוב אין קישור בין העיקר והטפל והוי כאוכל כל אחד ואחד בזמן מיוחד".

ברור מכל דבריו דאין כונתו משום דכל הסעודה הו"ל כטפל לפת כדרך שהעיקר פוטר את הטפל אלא כל כונתו לדון בשני דרכי הבנה במה שחייב לברך לאחר שמשך ידו מן הפת, והחזו"א כתב לעיקר דימוד הדברים דמה שאוכל לאחר שמשך ידו הוי כקנוח סעודה וביאר כן מדברי התוס' והרא"ש

ולפי"ז כתב דמסתבר דאם נמלך לאכול לאחר שאמר הב לן ונברך דפטור מלברך כיון דנמלך ואוכל לשביעה ולא לקנוח, ושוב כתב כנ"ל דמ"מ אין העיקר פוטר הטפל לאחר שהסיח דעתו, וכונתו דכיון דנגמר עיקר הסעודה והסיח דעתו מן הפת (וממילא נגמר עיקר הסעודה כנ"ל) שוב אין הטפל נפטר על ידו, ודו"ק.

ולכאורה נראה דהמהמירים בזה הבינו כאילו פת פוטרת את כל הסעודה משום ששאר המאכלים טפלים לפת שהיא עיקר ולפי"ז באמת מסתבר דלאחר ששוב אינו אוכל פת אין שאר המאכלים טפלים לה. אך כבר דחו התוס' פירוש זה בברכות (מ"א ע"ב) וביארו דהפת פוטרת את הסעודה משום דשאר המאכלים באים מחמתה אבל לא משום שטפלים לה עי"ש היטב ודו"ק.

וכיוצא בכל ענין זה מציינו גם בליל הסדר דהיין פוטר כל מיני משקין ומ"מ גם כשאסור לשתות יין כגון בין כוס ראשון לשני וכמ"ש במשנ"ב סי' תע"ג סקי"ד דנוהגין שלא לשתות יין מ"מ פוטר את המשקין הרי דאף כשנמנע מאכילת העיקר פוטר את הטפל (אך יש לחלק בין הענינים כמובן ואכמ"ל).

וראיתי בספר שבות יצחק לפסח (סי' ט' אות ד') שהביא בשם מרנן הגרשז"א והגר"ש"א דאין צריך לברך על האוכל אף לאחר שנאסר בפת אך לא ביארו טעם הדבר ולענ"ד כמו שביארתי.

ובפירוש רבינו יהודה החסיד לברכות (דף מ"א) כתב דאף למ"ד דאינו אוכל את הפסח עם המצה, אינו מברך על הפסח דהפת פוטרתו אף דלאחר הפסח ג"כ אסור בפת דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ועוד מבואר בלשון ריה"ח "דכל מה שנאכל (הפסח) בלא פת אינו אלא מחמת המצוה ולא מחמת שקדים הפת ומושכין ידיהם ממנה", וכונתו ברורה דרק כשמשכו ידיהם מן הפת כי כבר גמרו עיקר הסעודה שוב אין הפת פוטרת ולא כשאין אוכלין מחמת המצוה, והרי"ז דומה לני"ד.

וראיתי בתוס' ריה"ח שהאריך בזה מאוד ובסו"ד כתב "מסקנא דמילתא דכל אותן הדברים הבאים תוך הסעודה כגון מיני מליח ודייסא ובשר ודגים וכיוצ"ב אעפ"י שאכלן בלא פת כיון שעל עיקר סעודה הן באין לא יברך עליהן כלל" וכ"ז בדברינו. משום טרדת החג הבעל"ט אקצר בזה.

ידידו הדוש"ת באה"ר כה"י

אשר ויים

סימן ו

אכילת מצה בער"פ שחל בשבת

בשאלת בתי המלון, בתי הארחה ובתי חולים בער"פ שחל בשבת, דאי אפשר בשום פנים להאכיל בשבת בבוקר את האורחים חמין דקרוב הדבר לודאי שלא יספיקו לבער את החמין בזמנו ויעברו בב"י וגם יש חשש קרוב לתערובת חמין באוכל ושאל מה הדרך הטובה ביותר לנהוג בשבת זו. יש בזה חמש דרכים אפשריות, ואבאר את הדרך המובחרת לענ"ד.

א

מצה

ידוע בשער בת רבים מה שנתבאר בירושלמי פסחים ריש פרק ערבי פסחים (והו"ד בתוס' שם צ"ט ע"ב ד"ה לא יאכל) דאסור לאכול מצה בער"פ, ואמרו שם דהאוכל מצה בער"פ הרי הוא כבועל ארוסתו בבית חמיו, ואף שלא מצינו הלכה זו בבבלי פסקוהו כמעט כל הראשונים וכן הוא בשו"ע וברמ"א (סי' תע"א סעיף ב') עי"ש. אמנם בתוס' רי"ד פסחים צ"ט ע"ב דחה ירושלמי זה מן ההלכה וכ"כ בספר העיטור הל' בעור חמין בשם רבנו אפרים. אך כל הפוסקים הביאו דברי הירושלמי כהלכה פסוקה כמבואר.

וביסוד איסור זה כתב הרמב"ם בפ"ו הי"ב מחמין ומצה "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב". הרי דמשום היכר אסרו לאכול מצה בע"פ. והמאירי בפסחים י"ג ע"א כתב דאסרו כדי שיאכל מצה לתיאבון עי"ש. (ובשו"ת מהר"י וייל סימן קצ"ג כתב דכשם שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ואינה מותרת אלא ע"י ז' ברכות, כך מברכין ז' ברכות בליל הסדר עד אכילת מצה והם בפה"ג, קידוש, זמן, בפה"א, גאל ישראל ובפה"ג דכום שני ועל נטילת ידים, עי"ש).

אמנם נחלקו הראשונים מאיזה שעה חל איסור זה, ושלוש מחלוקות בדבר:

א. דעת הרז"ה בסופ"ג בפסחים (ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף) והרא"ש שם בפ"ג ס"ז דאין האיסור אלא משעת איסור אכילת חמין דהיינו משעה שישית.

ב. הרמב"ן במלחמות סופ"ג והמ"מ בפ"ו הי"ב מהל' חמין ומצה נקטו דמשעת עלות השחר אסור לאכול מצה (אף שאין מפורש בדברי הרמב"ן דאסור רק מעלוה"ש ואפשר דס"ל שאסור מליל י"ד כבר כתב התשב"ץ בח"ג סי' ר"ם דדעת הרי"ף והרמב"ן דאסור מעלות השחר עי"ש) וכן פסק המשנה ברורה סי' תע"א ס"ק י"ב.

ג. דעת המגן אברהם בסי' תע"א ס"ק ו' דאסור מליל י"ד. וגם שיטה זו יש לה מקום בראשונים עיין בארחות חיים לר"א מלוניל דיני חמין ומצה סי' קי"ד שהביא כן בשם י"א וכן משמע בפירוש רבינו מנוח הל' חו"מ פ"ו הי"ב, וכן ביאר בחידושי הת"ס.

והנה לשי' הרא"ש וסייעתיה דאין אסור אלא מחצי היום אפשר לאכול מצה בליל שבת ובבוקר אך הפוסקים נקטו עיקר כשיטת הרמב"ן וכך מבואר גם במשנ"ב (שם ס"ק י"ב), כנ"ל.

ובאמת נפתחה שאלה זו גם בביאור דברי חז"ל, דהנה בפסחים מ"ט ע"א מבואר במתניתין דכשחל י"ד בשבת נחלקו ר"מ וחכמים אם מבער את החמין בשבת או בער"ש, אך לא מבואר שם אם מבער את החמין מער"ש מה יאכל מעתה, ובברייתא שם י"ג ע"א אמרו דמשייר מזון שתי סעודות, אך בתוספתא (פסחים פ"ג ה"ט) מצינו ד"אופה לו מצה מער"ש" ונחלקו הראשונים בפירושה של ברייתא זו. הרי"צ גיאות (מובא בהשגות הראב"ד סוף"ג דפסחים ובתשובות הגאונים שערי תשובה סי' צ"ג) פירש דאופה לו מצה לאכול ממנו את סעודות השבת בער"פ וכ"כ ביראים (מצוה צ"א) וכן כתבו רב הילאי גאון באוצר הגאונים חלק התשובות (סי' קס"ג), הרוקח (סי' רס"ז), האורחות חיים (הל' חו"מ סוף אות ע"ח), תוס' הרשב"א (פסחים י"ג ע"א ד"ה ומשיירין), ומרדכי (פסחים פרק קמא סי' תקמ"ג).

אך הראב"ד (שם בהשגותיו על בעל המאור, דף ה' ע"ב מדפי הרי"ף) וכן הרמב"ן במלחמות שם פירשו דאין הכונה אלא למצות של פסח היינו לצורך מצת מצוה דכמו שצריך להקדים את ביעור החמין ליום י"ג משום מלאכת מבעיר כך צריך להקדים את אפיית המצות אך אין זה ענין כלל למצות לשם אכילה בער"פ. כן פירשו הר"ן והמאירי שם ובתמים דעים סי' כ"ח ובראבי"ה ח"ב סי' תנ"ב, וכן כתב אור זרוע הל' פסחים סי' ר"נ.

סו"ד קשה להתיר להלכה לאכול מצה בער"פ ואף בליל שבת יש מקום ליזהר בזה, ומנהגינו להמנע מאכילת מצה כבר מר"ח כמבואר גם במשנ"ב שם ס"ק י"ב.

ב

מצה עשירה

כתבו התוס' בפסחים (ל"ה ע"ב ד"ה ומי פירות ובדף צ"ט ע"ב ד"ה לא יאכל) שר"ת נהג לאכול מצה עשירה בערב פסח וברא"ש (פרק ערבי פסחים סי' א') מבואר שנהג כן בער"פ שחל בשבת, ונימוקו עמו דאין איסור אלא במצה הראויה לצאת בה ידי חובתו אבל מצה עשירה שא"א לצאת בה יד"ח דאינה לחם עוני מותר לאכול בער"פ (וע"ע במהר"ל בגבורות ה' פרק מ"ה, ובב"ח סי' תע"א, ובחק יעקב סי' יט

תס"ב ס"ק ב' שהוכיחו מדברי התוס' דא"א לצאת י"ח במצה עשירה). ובתלמידי רבינו פרץ ראיתי שר"ת רצה להתיר אך חשש שיקראו לו רבינו יעקב המתיר עי"ש ודברי חידוש הם.

ושיטה זו הובאה בשו"ע סי' תע"א סעיף ב' והסכים לה הרמ"א כמבואר שם, אך לכאורה סתם הרמ"א את דבריו בסי' תמ"ד סעיף א' שם כתב דאנו נוהגין לא לאכול מצה עשירה ולכן יאכל בסעודה שלישית (בער"פ שחל בשבת) פירות ודגים, הרי דמנהג אשכנז לא לאכול מצה עשירה בער"פ. (וראה ברמ"א סי' תס"ב סעיף ד', ובשעה"צ סי' תמ"ג ס"ק ט', ובשעה"צ סי' תע"א ס"ק כ"ו).

אך באמת תמוה למה יש להמנע מלאכול מצה עשירה בער"פ, וכבר תמה בזה הנוב"י (מהדו"ק או"ח סי' כ"א) וכתב להתיר זאת ללא כל פקפוק, וע"ע בחלקת יואב (או"ח סי' ט"ז) בהערה שעמד בסתירת דברי הרמ"א. וכבר כתב בערוך השלחן (סימן תמ"ד סעיף ה') לפרש את דברי הרמ"א דבאמת אין כונתו לומר שנוהגין שלא לאכול מצה עשירה בערב פסח אלא למנהגנו שלא לאכול מצה עשירה בפסח וכמ"ש הרמ"א (סי' תס"ב סעיף ד'), וכיון שאין אנו נוהגים לאכול מצה עשירה בפסח מן הסתם אין בידו מצה עשירה בערב פסח, דלא יעשה מצה עשירה מיוחד לסעודה שלישית בערב פסח, עי"ש.

ונראה בזה בפשטות דכיון שאין בזה איסור גמור אלא מנהג סמך הרמ"א על מה שכתב בסימן תמ"ד ולא בא בסימן תע"א אלא לפרש את דברי המחבר לפי עיקר הדין.

והנה יש להסתפק האם למנהגנו יש ליזהר גם בכלים שבלעו ממצה עשירה. ולכאורה טעם זה תלוי בטעם המנהג. דהנה מצינו ג' טעמים למנהג זה, בביאור הגר"א שם כתב שני טעמים והמשנ"ב הביאם בסימן תס"ב ס"ק ט"ו. א. הוששין למ"ד מי פירות מחמיצין. ב. שמא נתערב קצת מים במי פירות וממהר להחמיץ. ג. בלבוש שם סימן תס"ב סעיף ה' וכך הביא הבית יוסף מהכל בו דחיישינן שמא מיהלף במצה כשרה ויבואו לאכול מצה עשירה לכזית הראשון לצאת בו יד"ח עי"ש.

ונחזי אנן לפי סברת הלבוש ודאי שאין מקום להחמיר בזה כלל, ואף לשני הטעמים של הגר"א והמשנ"ב לכאורה אין להחמיר בזה כ"כ, דהלא אף הרמ"א כתב שם דבשעת הדחק לחולה ולזקן אין צריך להחמיר, ואם היה בזה חשש גמור לחמץ פשוט דאין מקום להקל בשעת הדחק או לחולה וזקן, ואם מתירין מצה עשירה בשעת הדחק מהיכי תיתי להחמיר על בליעת הכלים, ובפרט דנראה לכאורה דאין לך שעת הדחק גדול מזה, והיה מקום להקל במצ"ע בשבת זו.

אך מ"מ רבים נהגו להחמיר אף בבליעת קטנית ומצה שרויה ולכאורה ק"ו דיש להחמיר גם בבליעת מצה עשירה, ולכאורה יש מקום משום כך לא לאכול מצה עשירה בשבת זו. וראיתי בספר ע"פ שחל

בשבת פ"ח הערה ד' שכ"כ בשם הגרשז"א. אמנם נראה לכאורה דאם יאכלו בכלים חד פעמיים בודאי אין בזה בית מיהוש.

ג

מצה שאינה משומרת לשם מצת מצוה

והנה חידש הגר"ב זילטי זצ"ל (ונכתב במשנת יעב"ץ או"ח סי' ט"ז סק"ה) עצה אחרת, שיאפו מצות שלא לשם מצת מצוה וכיון דאין יוצאים יד"ח אלא במצה המשומרת לשמה מותר לאכול מצות אלה בער"פ, ורבים חלקו עליו, כמבואר במנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז), ויסוד הדברים הוא מדברי המהרש"א ריש פרק ערבי פסחים שכתב דשמא בצקות של נכרים גרע טפי ואסור לאכלו בער"פ כיון שטעמן כטעם מצה כשרה ואין היכר בינם ובין מצה כשרה.

ובאמת מסתבר להחמיר בזה שהרי הבאנו לעיל שני טעמים שונים בביאור חומרת הירושלמי. לרמב"ם משום היכר, ולמאירי משום תיאבון, ונראה לכאורה דלתרוייהו אסור במצה זו. דלמאירי תלוי הדבר בטעם מצה, ולרמב"ם אפשר דתלוי גם במראה. אך מצה זו שטעם מצה ומראה מצה כשרה יש לה מסתבר דאסור.

ובאמת כבר נחלקו הראשונים בשאלה זו, המאירי והתור"ד בר"פ ערבי פסחים כתבו להתיר, וכ"כ הריב"ש בסי' ת"ב ורבינו מנוח על הרמב"ם פ"ו הי"ב מהלכות חו"מ, אך מהר"ם חלאווה (פסחים מ"ט ע"ב) אסר משום סברת המהרש"א וכ"כ התשב"ץ (ח"ג סי' ר"ם) ובחידושי תלמיד הרשב"א (צ"ט ע"ב) נסתפק בזה ולא הכריע.

ואף שיש מקום לטעון דכיון דכל איסור זה אינו אלא מדרבנן, והוי פלוגתא דרבוותא, ספק דרבנן לקולא, מ"מ בדאפשר כו"ע לא פליגי דלא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה.

ועוד מטעם אחר מפקפק אני בדרך זו, דכבר כתבתי במקום אחר דלכאורה נלענ"ד דגדר לשמה במצות מצוה אינו דצריך שיהא משומר לשם יציאת יד"ח דכזית ראשון, דהלא רובא דרובא דמצות הנאפות אינן מיוחדות כלל לשם כזית דחובת מצה ואת"ל דמ"מ כזית מכל המצות עומדת לכך ומשום כזית זו הוי הכל לשמה א"כ זה תלוי בביררה (ועייין מש"כ בזה בברכת שמואל לגיטין סי' י'), אלא נראה דגדר לשם מצות מצוה היינו לשם מצות של פסח שמשומרות משום חשש חמץ בפסח למעוטי בצקות של נכרים וחלות תודה ורקיקי נזיר שאמנם נשתמרו מחמץ אבל לא משום חג המצות כלל. וכן נראה מלשון הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ט) "חלות תודה ורקיקי נזיר שעשה אותם לעצמו, אין יוצאים בהם שנאמר ושמרתם את המצות, מצה המשתמרת לענין מצה בלבד הוא שיוצאים בה, אבל זו

משתמרת לענין הזבח, ואם עשאן למכור בשוק הרי זה יוצא בה ידי חובתו, שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותם ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה". הרי דכיון דחשב לאכול מצות אלו בפסח הוי לשמה.

ואם נכונים דברינו מסופקני דאפשר דאף מצות אלו חשיבי לשמה כיון שנעשו כדי להיות כשרים לפסח ללא חשש חימוץ כלשהו אף שמתכונים בעיקר לאכול אותם בערב פסח, וצ"ע בזה.

ושוב ראיתי שכבר דנו בזה האחרונים, דבשו"ע הרב (סי' תנ"ג סעיף י"ד) הביא פלוגתת הפוסקים אי בעינן שימור לשם מצת מצוה או דסגי לשם מצות מצה של ז' ימי הפסח והעלה שכן עיקר. ובחזון איש (או"ח סי' קכ"ד בדף ל"ה ע"א) כתב "דאין השמירה חשובה אלא אם משמרה לשם מצה של פסח... אמנם אם משמרה לאוכלה בפסח בשאר ימים אפשר דחשיב שימור". וע"ע במת"רם שיק על תרי"ג מצוות (מצוה י' אות ד') ובמנחת ברוך (סי' ע"ב).

ועיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ש"פ) ובמרחשת (או"ח סי' י"א ענף ג' אות ה') שדנו לענין אכילת לחם הפנים ורקיקי תודה בער"פ, וכתבו שם הסברא דהואיל וא"א לצאת בהם יד"ח מצה, כיון שאינם משומרות לשם מצת מצוה אין איסור באכילתם וראה בצל"ח (פסחים י"ג ע"ב).

ד

מצה מבושלת

ויש שהציעו לעשות מצה מבושלת שהרי מבואר בשו"ע סי' תס"א סעיף ד' דמצה מבושלת אינו יוצא יד"ח מצה ועי"ש במ"ב ס"ק כ', וגם משונה היא בטעמה ובכך שאני ממצה שאינה משומרת לשמה. אך באמת אין זה פשוט דמותר לאכלו בער"פ ולהמבואר בבהגר"א אסורה מצה זו בער"פ לשיטת הרמב"ם (ראה במ"ב סי' תמ"ד ס"ק ה') דיכול לקיים סעודה שלישית בתבשיל, ובשעה"צ שם ס"ק א' הביא מהח"א דיכול לקיים במצה מבושלת והביא דהגר"א מצדד דלדעת הרמב"ם אסור לאכול מצה מבושלת בע"פ אף קודם שעה עשירית), ועיין עוד בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' שכ"ב שכתב דלפי המהרש"א דבצקות של נכרים אסורים ה"ה במצה מבושלת, דאף דאין יוצאים בה ידי חובה בפסח, אין זה משום דאין בה טעם מצה רק משום דע"י הבישול אזיל לה תורתא דנהמא ואין עליו תורת לחם, אך מ"מ טעם מצה יש בו, ולכך הוי כמו בצקות של נכרים דאסור לאכלן מבעוד יום.

אמנם במ"ב סי' תע"א ס"ק כ' כתב דמצה מבושלת בכלי ראשון מותר לאכלה קודם שעה עשירית, דודאי לא מקרי מצה, ובשעה"צ ס"ק י"ט כתב, דאפילו אינם פירורים אלא יש בהם כזית שמברכים עליו המוציא, מ"מ לענין מצה אינו יוצא בה, משום דבעינן טעם מצה וכ"כ שם בגר"ז ובחידושי רעק"א.

ומ"מ דעת הגר"א דבין מצה עשירה ובין מצה מבושלת אסור לאכול בער"פ כל היום וכמ"ש בשעה"צ תמ"ד סק"א.

ה

מציות מקמה מצות ומי פירות

ולכאורה הפתרון הטוב ביותר הוא לאפות קמה של מצות שמורה במי פירות, דמצד אחד אין זה מצה עשירה כיון שמתחילה נאפה במים בלבד וכמבואר ברמ"א תע"א ס"ב ומאידך אין זה שרויה כיון שלא בא עליהם מים אלא מ"פ בלבד. ואף שכתב הרמ"א שם לאסור לאכול מצה שנתפוררה ונילושה במי פירות בין אם נאפה אח"כ שנית ובין שלא נאפה ורוצה לאכלה כמו שהיא כבר כתב שם בשעה"צ ס"ק ט"ז דאם פוררו לגמרי עד שאבד תואר לחם לכו"ע מותר לאכלן בער"פ.

ועוד דאין איסור אלא כשלא נתבשל אבל אם נתבשל ממש מותר כמבואר במ"ב סי' תע"א ס"ק כ'. ונראה עוד דדוקא כשלא נתערבו בה הרבה מי פירות, דאז לא נתבטל ממנה שם מצה, אבל אם נילושה ברוב שומן ודבש מותר לאכלה בערב פסח (עיין בשעה"צ סי' תע"א ס"ק ט"ז שציין לסי' קס"ח סעיף י' ועי"ש במ"ב ס"ק נ"ט שכתב שם בסו"ד, דכל שנילוש ברוב שומן ודבש, יש לו דין פת הבאה בכיסנין ומברך ברכת מזונות, עי"ש. ומשמע דאבד ממנה תורת פת ושם מצה), ואם אוכלה כדי קביעות סעודה עם בשר ודגים, יטול ידיו ויברך המוציא ואח"כ ברכת המזון (ראה מ"ב סי' קס"ח ס"ק כ"ד, ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' ל"ב וחד"ד סוס"י מ"א).

ואף שראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קי"ז שכתב לאסור משום דהלא מברכין עליו המוציא אם קבע עליו סעודה (שו"ע קס"ח סעיף י') לא ירדתי לסוף דעתו דמה דמברכין עליו המוציא לא קשור כלל לשאלתנו דאף על מצה עשירה ממש ועל כל פת הבאה בכסנין מברך המוציא כשקובע סעודה עליו, ומ"מ חזינן דלשיטת השו"ע מותר לאכלו בערב פסח כמבואר.

ואף שיש מי שחולק על הרמ"א וס"ל דאף זה הוי מצ"ע כמבואר בשו"ע"ה ובמשנ"ב תע"א סק"כ מ"מ עדיף ממצה עשירה ממש וכיון דאף לדעת הרמ"א אין זה אלא ספק אם נהגו שלא לאכול מצ"ע בע"פ יש להקל בזה ודו"ק.

ו

והנה יש עוד דרכים בדברי האחרונים בהלכתא גבירתא דא, אך מכיון שאין בהם פתרון מעשי לנ"ד לא הארכתני בהם ואין אני אלא מעיר בקיצור נמרץ.

מצה כפולה או נפוחה – בשו"ת האלף לך שלמה סי' ת' התיר לאכלה בערב פסח אמנם בשו"ע הרב סי' תע"א סעיף ז' ובמ"ב שם סק"ב אסרו.

מצה מטוגנת – חיי אדם כלל קב"ט סק"ג התיר, ובפמ"ג סי' תס"א בא"א סק"ו נסתפק.

מצה מקטניות – פמ"ג סי' תמ"ד בא"א סק"ב התיר, ובחק יעקב סי' תע"א ס"ק אסר.

כופתאות – עיין מ"ב תע"א ס"ק כ' שמתיר, וראה בשערים המצוינים בהלכה סי' קמ"ו אות ו'.

ונראה למסקנא דמילתא דכיון דכל איסור זה מדרבנן הוא, וי"א דאין ההלכה כהירושלמי, וי"א דאין איסור אלא אחר שש שעות, ורוב הראשונים והפוסקים מתירין מצה עשירה בער"פ, יש להקל במצה עשירה, במצה מבושלת או במציות של קמח מצה שמורה שנאפה שוב במ"פ.

הלכות ערב פסח שחל בשבת

על פי פסקי מרן שליט"א

בדיקת וביעור חמץ

- א. יבדוק את החמץ בליל י"ג בניסן, שהוא ליל יום ו', ומברך על הבדיקה ומבטל את החמץ אחריה כמו בשאר שנים.¹
- ב. יבער את החמץ לפני שבת, וישייר רק מזון לשתי סעודות שבת², ואם רוצה לאכול עוד חמץ קודם השבת יכול להניח חמץ נוסף כפי הצורך³, ויזהר להניחו במקום מוצנע.⁴
- ג. טוב לבער את החמץ בערב שבת עד שעה שישיית כמו בכל שנה⁵, ואין צריך לבטל אחר הביעור, אלא יבטל בשבת כדלהלן.⁶
- ד. אין לבשל לשבת זו מאכלי חמץ הנדבקים בכלים.⁷ וטוב לבשל בכלי פסח נקיים, ולא יערה מהם לכלי חמץ.⁸

¹ שו"ע (סי' תמ"ד סעי' א') ומשנ"ב (ס"ק א').

² שו"ע (שם).

³ ביאור הלכה (שם ד"ה ומשיירין).

⁴ משנ"ב (שם ס"ק ג').

⁵ שו"ע (שם ס"ב) ומשנ"ב (ס"ק ט'). ובמקראי קודש (פסח ח"א סי' מ"ו) כתב דבכל שנה צריך לבער בסוף ה' כדי לבטל את החמץ לפני זמן האיסור, אבל בער"פ שחל בשבת שאין מבטלין בער"ש אלא בשבת יכול לבער בתחילת שש. אך אף שהדברים נחמדים נראה פשוט שדעת המשנ"ב כדעת החי"א (כלל קכ"ט ס"ט), וכונתו שיהיה מבוער בתחילת שש. ועי' במהרש"ם בדעת תורה (שם) שהידוש שאפשר לבער עד הצות שהוא זמן ביעור דאורייתא בכל שנה, ובשנה זו הוא כעין גזירה לגזירה, אך המשנ"ב לא פסק כן. עיין מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ב'.

⁶ שו"ע (שם) ומשנ"ב (ס"ק י').

⁷ שו"ע (שם ס"ג) ומשנ"ב (ס"ק י"א).

⁸ משנ"ב (שם ס"ק י"ד) ושעה"צ (ס"ק ד').

מכירת חמין

ה. נחלקו האחרונים אם צריך להקפיד גם במכירה לעשותה ביום ו' לפני שעה שישיית כבכל שנה, והוראת מרן שליט"א למכור בזמן כמו בכל שנה⁹, ושהמכירה תחול מיד.¹⁰

ו. אין לשנות מנוסח שמר המכירה משאר השנים, ולהוציא מכלל את המכירה את מוזן שתי הסעודות שיאכל בשבת. וכדי שיוכלו לאכול סעודות אלו ללא חשש גזל, יבקש הרב רשות לכך מהגוי לאחר המכירה.¹¹

תענית בכורים

ז. כשחל ערב פסח בשבת, מקדימים התענית ליום חמישי.¹² וי"א שאין מתענים כלל, דמאחר שתענית זו היא רק מנהג, לכן במקום שנדחתה אין צריך להקדימה¹³, והרמ"א הכריע שצריך להתענות.

⁹ מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן א' וסימן ב'. דהנה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ה) כתב להחמיר בזה לענין המכירה כמו לענין ביעור, וכך כתבו בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה ו' סימן נ"ה) ובשו"ת לכושי מרדכי (ה"א סי' ע"ה). אמנם המהרש"ם (בדע"ת) כתב דרבנים זריזין הם ואין לחשוש שיטעו בין שנה זו לשנים אחרות. אך הכרעת מרן שליט"א שיש לחוש למעות העם שיבואו גם בשנים הבאות לרב להתום על שמר הרשאה לאחר הצות.

¹⁰ מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן א' וסימן ב'. דהנה האחרונים נתחבטו בדבר משום שבימיהם היו רבים מבני שמכרו משקאות חמין לנכרים לפרנסתם ועשו כן גם בערב שבת זו, ואיך יעשו כן לאחר המכירה, ומשום כן דן המהר"ם שיק שם דחלות המכירה יהיה סמוך לשבת. אך בשו"ת אמרי יושר (ה"א סימן קמ"ז) כתב דמחזי כהערמה שמוכרים ואח"כ משתמשים, ועוד דכל עוד לא הלה המכירה יכול הלוקח לחזור בו ויש לחשוש שמא יחזור בו הגוי מקנינו, והוי חומרא דאתי לידי קולא, ועדיף למכור את החמין לגוי סמוך לשבת, וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ז) עי"ש. אמנם בזמנינו לא שכיח לסחור עם החמין אחר הצות ולכן נהגו למכור באופן שתחול המכירה מיד כבכל שנה ושנה, ומשו"ה יש לזהר לא להשתמש במקומות המוכרים וכמה שיש בהם אלא לצורך גדול ולא להפוך את המכירה לחוכא ואטלולא.

עוד יש לדון דאולי ראוי להתנות שהקנין יחול בשבת לפני זמן איסורו, כדי שגם אם ישתיר מהחמין יכלל במכירה, אך ידוע מש"כ רעק"א (בשו"ת סי' קנ"ט) דאסור לעשות קנין לפני שבת כדי שיהול בשבת, אך רבים מן האחרונים חלקו עליו בזה, ואכמ"ל.

¹¹ מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן א'. עי"ש שאם יכתוב בשטר שמוציא מכלל המכירה את החמין המיועד לסעודת שבת, אין זה דבר מסויים, ובזה נחלקו הראשונים אם חל קנין. ועוד שהחמין אינו מבורר בשעת המקח, וצריכים בזה לדין ברירה, ותליא במחלוקת האחרונים אם יש ברירה בדרבנן בדבר שעיקרו מה"ת. ואם יכתבו בשטר שהמקח יחול אחר גמר הסעודה, הרי י"א שאסור לעשות מקח בחול שיהול בשבת, ועוד דבכך אנו מפסידים קנין סודר דלא מהני לאחר זמן. ובכלל, לא מצינו בנוסחאות שמרי מכירת חמין מימים קדמונים שום חילוק בין מכירת חפץ בשנה זו לשאר שנים. ואם ימכור הכל לגוי, יש בזה חשש גזל עכו"ם.

12 שו"ע שם.

הפרשת חלה ממצות מצוה מבעוד יום

ח. אם המצות נאפו בשיעור החייב בחלה, ולא הופרשה מהם חלה בעת האפיה, צריך להפריש חלה מהמצות מבעוד יום, דביו"ט אסור להפריש חלה.¹⁴ ובערב יו"ט סמוך לחשיכה מבעוד יום, ישאל לבני ביתו בלשון רכה אם הפרישו חלה.¹⁵ ואם חל ערב פסח בשבת, ישאל בערב שבת.¹⁶

איסור מלאכה בערב פסח שחל בשבת

ט. ערב פסח שחל בשבת, יש לדון האם יש איסור מלאכה בערב שבת, ואפשר שאין צריך להחמיר בזה.¹⁷

תפילת שבת בבוקר

י. בשבת זו משכימים להתפלל ולא יאריכו הרבה, כדי שיהיה להם שהות ולא יבואו לידי מכשול.¹⁸

יוצרות

יא. במקומות שנהגו לומר "יוצרות לשבת הגדול",¹⁹ יש שאומרים היוצרות אף כשחל ערב פסח בשבת,²⁰ ויש שאין אומרים היוצרות כשחל ערב פסח בשבת, כדי שימהרו לגמור לאכול החמץ בזמנו.²¹

13 משנ"ב (שם סק"ו), וראה באגרו"מ (ח"ד או"ח סי' ס"ט אות ד') שאם בא ליפטר מהתענית בסיום יעשנו ביום ה'. ועיין מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ב'.

14 שו"ע (סי' תק"ז ס"ג), וסי' תקכ"ד, ומשנ"ב (ס"ק ג').

15 שו"ע (סי' ר"ם ס"ב), ומשנ"ב (ס"ק ט') ועיי"ש בס"ק י"ג דבימינו אין נוהגים לשאול על הפרשת חלה בכל ערב שבת, אך בער"פ צריך לשאול.

16 משנ"ב (סי' ר"ב סקי"ג).

17 ביאור הלכה (שם ד"ה מחצות).

18 משנ"ב (שם ס"ק ד').

הפטרת שבת הגדול "וערבה לה' מנחת יהודה"

יב. בשבת הגדול בשנה זו מפטירים בנבואת מלאכי²² "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים".²³
 וי"א דכך נוהגים בכל שבת הגדול, וי"א דדוקא בשבת זו אין מפטירין "וערבה".²⁵ ומנהגנו
 להפטיר "וערבה".²⁶

סעודה שניה ושלישית

יג. סעודה שלישית זמנה אחר חצות היום, ואז אמור לאכול גם חמץ וגם מצה, כמבואר לעיל.
 יד. לדעת השו"ע יקיים מצות סעודה שלישית בזמנה במצה עשירה, ויאכלו קודם שעה
 עשירית.²⁷

טו. אבל בני אשכנז הנוהגים שלא לאכול מצה עשירה, יכולים לקיימה בתבשיל כגון כופתאות
 ויאכלם קודם שעה עשירית²⁸, או בבשר ודגים גם אחרי שעה עשירית, ואם אין לו יכול
 לקיימה בפירות, וכך אנו נוהגים, ולא ימלא כרסו כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון,²⁹ ובזוהר
 מצינו שרשב"י היה מקיימה בדברי תורה.³⁰

19 ראה מש"כ בשו"ע (או"ח סי' ס"ח א') וברמ"א ובמשנ"ב שם בענין הפיוטים.

20 פמ"ג (סי' ת"ל במשב"ז ס"ק א').

21 סדר ע"פ שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד, לוח ארץ ישראל.

22 פרק ג'.

23 באר היטב (סי' ת"ל ס"ק א'), עי"ש שכתב שנוהגים לומר הפטרה זו רק כשחל ערב פסח בשבת.

24 סידור בית יעקב להיעב"ץ (עמוד רכ"ז ס"ק ו'), וכן עמא דבר.

25 ערוך השלחן (סי' ת"ל, ה') בשם הגר"א.

26 כך נוהג מרן שליט"א.

27 שו"ע (סי' תמ"ד ס"א) ומשנ"ב (ס"ק ז').

28 עי' משנ"ב (ס"ק ח') ושעה"צ (ס"ק א').

29 רמ"א (שם) ומשנ"ב (ס"ק ח').

30 מג"א (שם סק"ב) בשם השל"ה (פסחים נר מצוה י"ט).

מז. י"א שטוב שיחלק גם את סעודת שחרית לשניים, דהיינו שיאכל ויברך ברהמ"ז ויפסיק קצת בהליכה וכדו', ואח"כ יטול ידיו שנית ויאכל שוב,³¹ ויש שכתבו שיפסיק חצי שעה בין סעודה שניה לשלישית.³² ואין אנו נוהגין כן מחשש שיתאחר לאחר זמן איסור אכילת חמץ.³³ יז. מי שקם באיחור בערב פסח שחל בשבת ואין בידו להספיק להתפלל ולאכול פת לפני סוף זמן אכילת חמץ, יש לו להתפלל כראוי ולאכול סעודת שבת ממצה.³⁴ יח. יש נוהגים שלאחר התפילה אוכלים מאכלים קרים של חמץ ואחר חצי היום אוכלים תבשילין חמים שהתבשלו בכלים של פסח לסעודה שלישית.³⁵ יט. אין לאכול שתי סעודות בליל שבת, כדי להשלים שלוש סעודות כפת.³⁶ ומימיהם של אבותינו לא ראינו ולא שמענו נוהגים כן.³⁷

ברכה על מאכלים שבתוך הסעודה

כ. ברכת הפת פוטרת כל המאכלים שבתוך הסעודה, אפילו אם אחר נט"י ואכילת הפת הגיע זמן איסור חמץ.³⁸ כא. בתי מלון שאין באפשרותם לספק לאורחים סעודת חמץ בשבת, יש להקל במצה עשירה, או במצה מבושלת, או במציות של קמח מצה שמורה שנאפה שוב במי פירות.³⁹

31 משנ"ב (שם ס"ק ח').

32 אגרות חזון איש (ה"א סי' קפ"ח).

33 הוראת מרן שליט"א.

34 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ד'.

35 משנ"ב (שם ס"ק י"ד).

36 ואף לשיטת הראשונים דביום יכול לאכול סעודה שלישית קודם זמן מנחה, הכא מודו, דכבוד יום עדיף מכבוד לילה, וצריך לאכול רוב הסעודות ביום כדרך העולם.

37 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ו'.

38 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ח'. ואין לומר דהוי כסילוק שולחן וכאילו משך ידו מן הפת דצריך שוב לברך אף על דברים הבאים מחמת הסעודה כמבואר בסי' קע"ז (ס"ב ובבה"ל שם), דכל עיקר הלכה זו דסילוק השולחן ומשיכת ידים מהפת אינו אלא משום דמאותה שעה נחשב כאילו נגמר עיקר הסעודה ואין הפת פוטרת אלא את עיקר הסעודה, אבל בני"ד שלא משך ידו מן הפת אלא משום חשש איסור, ובאמת לא התחיל עיקר הסעודה, פשוט דהפת פוטרת, דאיך נאמר שעיקר הסעודה נגמר לפני שהתחיל.

39 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ו'.

ביעור שאריות החמץ

כב. אחר שיאכל סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו עליה ויקנה את הכלים שאכלו בהם⁴⁰ והפירורין הדקים אין צריך להוציאם מרשותו, דנדרסים ברגליים ומתבערין מאליהן, ומ"מ טוב שינקה את הבית ע"י גוי, או בעצמו ע"י שינוי כגון בבגד.⁴¹ והיינו בזמנם שלא היו הבתים מרוצפים, והיה איסור לכבד הבית⁴², אבל בזמנינו שכל הבתים מרוצפים מותר לכבד הבית בעצמו.⁴³

כג. עבר ובישל מאכלי חמץ הנדבקים לכלים ואי אפשר לקנחם, ידיחם מעט בכדי שיעביר את החמץ.⁴⁴

כד. אם נשאר לו חמץ אחר סעודת שחרית, יתנו לגוי במתנה בקנין גמור, או יפררו וישליכו לבית הכסא, או יתנו לכלב וכדו', ובמקום שיש עירוב יכול להפקירו ולהשליכו לרשות הרבים.⁴⁵

ביטול

כה. אעפ"י שלא נשאר חמץ בבית אחר סעודת שחרית, צריך לבטל החמץ בסוף שעה חמישית כדרך שהוא מבטל בשאר שנים, ואפילו אם כבר ביטל מאתמול.⁴⁶

טלטול המצות

כו. ערב פסח שחל בשבת, לא יטלטל את המצות מצוה המיוחדות לליל הסדר, לפי שאסורות באכילה והן מוקצה.⁴⁷ אבל שאר מצות, או אם יש לו ילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור

40 שו"ע (סי' תמ"ד ס"ג).

41 משנ"ב (שם ס"ק ט"ו).

42 כמבואר בשו"ע (סי' של"ז ס"ב).

43 באור הלכה (שם ד"ה ויש מחמירין). ואת הפירורים יזרוק לבהכ"ס או לרשות הרבים.

44 שו"ע (שם ס"ג) ומשנ"ב (ס"ק י"ד).

45 שו"ע (שם ס"ד), ומשנ"ב (ס"ק ט"ז, כ"א וסי' ש"ו ס"ק ל"ג).

46 שו"ע (שם ס"ו) ומשנ"ב (ס"ק כ"ב).

47 פמ"ג (סי' תמ"ד א"א ס"ק א').

יציאת מצרים, ומותר להם לאכול מצות בערב פסח, ואינו מקפיד שלא לתת להם לאכול ממצות אלו, אינם מוקצות ומותרות בטלמול.⁴⁸

דרשה

כו. נוהגים שבשבת הגדול הרב דורש בעניני הפסח.⁴⁹ והעיקר הוא להורות לעם דרכי ה' ללמוד המעשה אשר יעשו, דהיינו דיני הגעלה וביעור חמץ ואפיית המצה ושאר הלכות פסח,⁵⁰ ואם חל ערב פסח בשבת יקדים לשבת הקודמת.⁵¹

כח. ואמנם בערוך השלח⁵² כתב דבזה"ז שלא דורשין כל כך בהלכה אלא בפלפול אי"צ להקדים, אך כיון שהמנהג הראוי אכן לעסוק בהלכה למעשה, ודאי שראוי להקדים לשבת שלפניה.⁵³

השריית עלי החמה

כט. יש להזהר שלא להשרות את עלי החמה במים מערב שבת עד ליל הסדר.⁵⁴ אך צריך לשמרם שלא יכמשו⁵⁵, ולכן ראוי לנהוג באחד משני דרכים: או לנקות את העלים ולשטוף ולאחסן אותם במקרר כדי שלא יכמשו, או להשתמש בקלחים שאין בהם שום ריעותא וחשש.

48 שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סוס"י ע"ז). ועיין בזה מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ד'.

49 מג"א (סי' תכ"ט ס"ק א'), ובסידור היעב"ץ שם כתב "מנהג ישראל בכל מקום, שדורש בו הרב לציבור להודיעם דינים השייכים לפסח, ולהוכיחם ולהזהירם גם על ביעור שאר המעשים המקולקלים, ומחמצת הדיעות המשובשות, ונפיהת המדות הפרוהות".

50 משנ"ב (סי' תכ"ט ס"ק ב').

51 מנהגי מהרי"ל וכ"ה באליה רבא (סי' ת"ל סק"ב) ובמשנ"ב (סק"ב).

52 שם (ס"ה).

53 הוראת מרן שליט"א.

54 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ב' אות ב', דכבוש הרי הוא כמבושל (ולכמה פוסקים גם כבוש במים הוי כמבושל).

55 מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ב' אות ב'. דאם לא ישרו במים יש לחוש שיהיו כמושין, ובכמוש נחלקו הפוסקים אם כשר, עי' בלוח א"י להגרי"מ טיקוצינסקי כתב דלרוב הפוסקים פסול, אך המשנ"ב בשעה"צ (סי' תע"ג ס"ק מ"ח) כתב דלרוב הפוסקים כשר, ומכל מקום ברור דלכמה שיטות נכבדות מרור כמוש פסול.

פירור התמכא

ל. נחלקו הפוסקים אם מותר לפרר חריין ביו"ט⁵⁶, ובשבת לכו"ע אסור⁵⁷, ובזמנינו בלאו הכי ברוב הבתים מפוררים את החריין בכלים חשמליים, ויש חשש שמערב שבת עד ליל הסדר תפוג חריפותו. והוראת מרן שליט"א היא שראוי לפורר מערב שבת ולשמור בכלי סגור באופן הרמטי, אך גם אם יפיג טעמו קצת לית לן בה, דעיקר טעם המרור טעם מר הוא ולא טעם חריף.⁵⁸

ליל פסח שחל במוצאי שבת

הבדלה בתפילה

לא. פסח שחל במוצאי שבת מבדילין בתפילה בברכת "אתה בחרתנו" ואומרים "ותודיענו".⁵⁹ ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפילה, כגון אשה שמדלקת נרות יו"ט, או שרצונה לבשל לליל החג, או לערוך שולחן לליל הסדר, תבדיל באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש",⁶⁰ אבל אסור לאכול גם אם הבדיל בתפילה עד שיקדש ויבדיל על הכוס כדין.⁶¹

הבדלה על הכוס

לב. מבדילין על הכוס, כלומר – מוסיפים בקידוש של ליל החג ענין הבדלה, ואומר בסדר יקנה"ז – יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן – שהחיינו⁶², ואין מברכים על בשמים.⁶³

⁵⁶ לדעת המגן אברהם (סי' תק"ד ס"ק ז') אסור לפרר חריין ביו"ט כיון שיכול לעשות כן מערב יו"ט ולדעת המשנ"ב (שם סקי"ט) מותר ע"י שינוי כלשהו ועיין בזה בפעולת שכיר על המעשה רב (בסי' קע"ג) עי"ש.

⁵⁷ שו"ע או"ח סימן שכ"א.

⁵⁸ מנחת אשר ער"פ שחל בשבת סימן ב' אות ב'. ועיין בהגדה של פסח מנחת אשר עמוד ש"ל.

⁵⁹ סי' תצ"א (ס"ב).

⁶⁰ משנ"ב (סי' רצ"ט ס"ק ל"ו).

⁶¹ משנ"ב (שם).

⁶² שו"ע (סי' תע"ג ס"א) ומשנ"ב (ס"ק ג').

⁶³ משנ"ב (ס"ק ג'), ובסי' תצ"א (ס"ק ג') ביאר הטעם לפי שיש מאכלים טובים שמיישבים דעתו כמו בשמים.

לג. הנוהגים בכל מוצאי שבת למלא את כוס ההבדלה באופן שנשפך מעט מן היין על הארץ או הצלחת,⁶⁴ מנהג העולם שאין עושים כן בלילה זה כאשר גם מקדשים וגם מבדילים. לד. אף שהמנהג שאין נשים שוותות מיין ההבדלה,⁶⁵ מ"מ בהבדלה זו חייבות לשתות מצד חיובן בד' כוסות.

נר

לה. כשמברך על הנר, יחזיק שני נרות סמוכים זה לזה, כדי שיהיו לאבוקה.⁶⁶ ויש נוהגים לברך על שני נרות יחידים מבלי להסמיכם זה לזה.⁶⁷ וי"א שיברך רק על נר יחידי.⁶⁸ ומנהג מרן שליט"א לברך על שני נרות סמוכים זה לזה. לו. יכול לקחת נרות שהדליקם לכבוד יו"ט, ויברך עליהם בורא מאורי האש, כיון דבעיקרם עשויים הם להאיר.⁶⁹

שכח להבדיל בקידוש

לו. שכח להבדיל בקידוש ונזכר לאחר שכבר התחיל לומר ההגדה, ימשיך באמירת ההגדה עד אחרי ברכת "גאל ישראל", ואח"כ יבדיל על כוס שני.⁷⁰ לח. ואם נזכר קודם שהתחיל ההגדה, לדעת השו"ע⁷¹ יבדיל מיד, אבל לדעת הרמ"א⁷² דמברכים על כל כוס, יהי נראה כמוסיף על הכוסות א"כ לכאורה אסור להבדיל עד כוס שני, וצ"ע לדינא.⁷³

64 רמ"א (או"ח סי' רצ"ו ס"א) ומשנ"ב (ס"ק ה').

65 משנ"ב (סי' רצ"ו ס"ק ו').

66 מטה אפרים (סי' ת"ר באלף המגן ס"ק ג').

67 מנהגי חב"ד בסוף שו"ע הרב (ח"ג סוף עמוד נ"ז), והמעם הוא שלא יהיה נראה ככיוי בעת הפרדתם – עיין במשנ"ב (סי' תק"ב ס"ק י"ט), ואמנם במשנ"ב שם פסק כשיטת הרמ"א שאם כוונתו להניח כל אחד במקומו ולא לכבותו שרי, אבל בשו"ע הרב (שם ס"ז) החמיר בדבר.

68 חק לישראל (דיני ערב פסח שחל בשבת דף צ"ב ד"ה וע"ד).

69 שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' י').

70 שו"ע (סי' תע"ג, א'). וכתב במשנ"ב (ס"ק ה') דהיינו שמברך בורא פרי הגפן על הכוס השני וגם ברכת הנר והבדלה ושותהו.

לפ. ואם נזכר לאחר ששתה הכוס השני או באמצע סעודתו שלא הבדיל, מהווייב להפסיק באמצע הסעודה ולהבדיל על כוס ולא יברך הגפן, אלא א"כ לא היה דעתו לשתות עוד בתוך הסעודה.⁷⁴

מ. ואם נזכר תוך ברכת המזון שלא הבדיל, מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד.⁷⁵
מא. ואם נזכר רק לאחר ששתה כוס של בהמ"ז, ימתין עד לאחר גמר ההלל וההגדה ואז יבדיל על הכוס הרביעית.⁷⁶

מב. ואם נזכר לאחר ששתה כוס רביעית, יבדיל על כוס חמישית ויברך עליו גם בורא פרי הגפן, שהרי כבר הסיח דעתו מהסעודה.⁷⁷

⁷¹ שו"ע (סי' תע"ד) שאין מברכים אלא על כוס ראשון.

⁷² שם.

⁷³ משנ"ב (סי' תע"ג ס"ק ד'), ובה"ל שם (ד"ה עד שהתחיל), והביא שבשו"ע הרב (סי' תע"ג ס"ז) כתב שיאכל הכרפס בלא הבדלה, והבה"ל תמה עליו ונמטה שעדיף להבדיל מיד כדי לאכול הכרפס, והניח בצ"ע לדינא, ועיי' בכה"ח (שם ס"ק כ"ב).

⁷⁴ משנ"ב (שם ס"ק ה') ושעה"צ (ס"ק מ"ו).

⁷⁵ משנ"ב (שם).

⁷⁶ משנ"ב (שם).

⁷⁷ משנ"ב (שם).

